

CHP Teftiş Raporlarında Kars Vilayeti Halkevlerinin ve Halkodalarının Durumu

Nebahat Arslan*

Giriş

Kars Halkevi Kuruluşu ve Faaliyetleri

Kars Halkevi 24 Şubat 1933'te kuruldu.¹ Bu halkevi yedi şube halinde teşkilatlandırıldı. Dil-Edebiyat, Tarih, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Spor, Temsil ve Köycülük ve Güzel Sanatlar şubeleri mevcuttu.² Halkevinin kuruluşunda Cumhuriyet Halk Partisi Kars İl Teşkilatı ve Millî Emniyet Müfettişi Eyüp Saygı'nın büyük gayretleri görülmektedir. Ayrıca kurulan şubelerinde ayrı ayrı temsilcileri vardı. Neşriyat Komitesi Reisi Ahmet Cevat Gobi, Tarih Komitesi Reisi İsmail Yener, Spor Komitesi Reisi Ziya Halim Çilingiroğlu, Güzel Sanatlar Komitesi Reisi Feyzi Sacid Aktagel, Kurslar Komitesi Reisi Nusret Feridun Alaydın.³ Kars Halkevi yönetim kurulu bir yandan ilmi ve kültürel faaliyetlere hız verirken diğer yandan teşkilatı genişletmek üzere çalışmalarına başladı. 1946 yılına gelindiğinde Kars vilayetinde halkevi sayısı 6, halkodası sayısı 110 ulaşmıştı.

Kars Halkevi, kurulduktan sonra aynı yıl içerisinde halkı daha çabuk bilinçlendirmek, bölgenin zengin kültür potansiyelini değerlendirmek ve canlı tutabilmek amacıyla dergi çıkarma ihtiyacını duydu ve “Doğuş” adlı bir dergi yayınladı.⁴ Derginin ilk sayısı 29 Ekim 1933'te çıkarıldı. 1938 yılı sonbaharına kadar kesintisiz çıkarılan dergi, bazı sorunlardan dolayı yayın hayatına aralıklarla devam etti. Doğuş Dergisi tarih ve edebiyat alanlarında çeşitli yazılara yer verirken aynı zamanda bölgenin sorunlarına değinmekten ve Cumhuriyetin kazanımlarını anlatmaktan geri kalmamıştır.⁵

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE, nebahatarslan@hotmail.com ORCID: 0000-0003-4784-3817

1 Doğuş Dergisi, 29 Ekim 1933, S. 1, s. 6.

2 Doğuş Dergisi, 29 Ekim 1933, S. 1, s. 6

3 Erdal Aydoğan, “Doğuş’ta Bir Kültür Ocağı Kars Halkevi”, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, *Atatürk Dergisi*, C. V, S. 1, Ocak 2006, s. 102.

4 Kars, CHP Halkevi Bürosu Yayınlarından, İstanbul 1943, s. 79-80.

5 Nebahat Arslan-Süleyman Tekir, *Kars Basın Tarihi (1921-1980)*, Kars 2013, s. 99.

Kars Halkevi olarak tahsis edilen bina zaman içerisinde ihtiyaçlara cevap veremez hale gelince Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, yeni bir binanın yapılması yönünde çalışmaları başlatmış ve 1937’de Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Reisliği’ne 30 bin lira tahsisat göndermişti.⁶ Binanın inşaatına aynı yıl başlandı. Daha sonra 1938 yılında Kars halkevinin inşaatının devamı için 49.300 lira daha gönderildi.⁷ Yeni bina 1942’de tamamlanarak hizmete sokuldu. Kütüphane dolapları, masaları ve sandalyeleri ile konferans salonunun sabit koltukları CHP Genel Sekreterliği tarafından İstanbul’da yaptırılarak Kars’a gönderildi.⁸

Kars Halkevi kuruluş aşamasını bitirip ve yeni binasına kavuştuktan sonra çalışmalarını birçok alanda devam etti. CHP tarafından gönderilen müfettişler tarafından çeşitli zamanlarda teftişler yapıldı ve hazırlanan raporlarda Kars merkez, kaza ve nahiyelerinde ki halkevi ve halkodalarının eksiklikleri ve gelişmeleri kaydedildi. Bu raporların sonuçlarından yola çıkıldığında 1937-45 yılları arasında Kars ve çevresinin mevcut durumu da izlenmektedir.

Kars Halkevi ve çıkarmış olduğu Doğu dergisi 11 Ağustos 1951 tarihli halkevlerinin kapatılması kanunuyla birlikte uzun yıllar faaliyetlerine son vermişlerdir.

Müfettişliklerin Kurulması ve Amacı

Cumhuriyet Halk Partisinin uyguladığı siyaset gereği Türkiye’nin çeşitli yerlerine belirlenen mebuslar müfettiş olarak gönderilmektedirler. Bu uygulama hükûmetin çok iyi çalıştığına dair iyi bir kanıttır. Partinin amacı şöyle belirtilmiştir. “*CHP’nin memleketin umumi hayatında takip ettiği yüksek maksat ve gayelerin tahakkukunu temin ve parti halkevi faaliyetlerini tezyit etmeleri, partinin bütün teşkil ve tesislerinin merkezin sıkı bir kontrolü devamlı bir rehberliği altında bulunması temin esası kabul eden beşinci büyük kurultay nizamnamesine koyduğu hükiimle parti müfettişliklerini ihdas eylemiş bulunmaktadır.*”

Bu hükme göre memleket 20 teftiş bölgesine ayrılmış ve her bölgenin müfettişi tayin edilmişti. Müfettişler görev ve yetkilerini gösteren talimatnamelerini alarak vazifelendirildikleri bölgelere gitiler. Bu talimata göre, müfettişler senede en az 6 ay bu bölgelerde bulunacaklar, bütün teşkilat kademelerini yine senede en az iki defa teftiş etmiş olacaklardı.⁹

6 Selçuk Ural, “Atatürk Döneminde Kars’ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Durumu”, *Kars Beyaz Uykusuz Uzakta*, İstanbul 2008, s. 135.

7 BCA, 030.10/79.524.2.(1.2).

8 *Kars Vilayet Gazetesi*, 16 Haziran 1942, S. 1047.

9 *Kars Vilayet Gazetesi*, 14 Temmuz 1939, S. 760.

1937, 1940, 1941, 1942 ve 1945 yıllarında Çoruh, Erzurum bölge müfettişliğine atanan farklı mebusların Kars merkez ve kaza halkevlerini, halkodalarını teftiş ederek hazırlamış oldukları raporlar buralardaki çalışmaların nasıl geliştiğini göstermektedir.

Teftiş raporları hazırlandıktan sonra CHP Genel Sekreterliğine gönderilmekte ve bunlar incelenerek müfettişlere yeni talimatlar verilmekteydi. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Kars Vilayeti Vali ve CHP İl Başkanlığına 6 Mayıs 1938’de gönderdiği yazıda “1937 yılında iliniz içindeki Halkevlerini ziyaret etmiş olan Sayılab Alaattin Tırtoğlu’nun partiye vermiş olduğu raporlar incelenmiştir. Kars halkevinin çalışması genel olarak iyi görülmüşse de Kağızman Halkevi adeta yokmuş hissini vermektedir. Bilhassa ilgilenerek bu evi faydalı bir şekilde sokmanızı rica ederim” demektedir.¹⁰

Bu yazıya karşılık olarak CHP Kağızman ilçe başkanı 7 Haziran 1938’de yazdığı yazıda parti müfettişinin raporunun doğru olduğunu, bunun nedeninin ise geçen sene Kağızman halkevi binasının olmadığını, yeniden bina inşa edilerek icap eden kolların açılacağını bunun için çalışıldığını ve yakın zamanda halkevinin daha iyi bir hale getirileceğini belirtmektedir.¹¹

Yine aynı şekilde 1941 yılı raporlarını inceleyen CHP Genel sekreteri ve Erzurum Mebusu Dr. A.F. Tuzer, Dr. Vehbi Demir’e bu yönde yazdığı yazıda; gerek eski bölge müfettişinin raporunda gerekse Demir’in hazırladığı 1941 yılı birinci teftiş raporunda Ardahan ve Kağızman halkevlerinin iyi çalışmadığı, bugünkü vaziyetleri itibarıyla muhite hiçbir faydası olmayan boş birer teşekkül halinde kaldıklarını ve yakından müşahade edildiği zaman uzun müddettir çalışmayan bu iki halkevine uygun bir şekil verilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bu konuda daha iyi çalışması, varsa ihtiyaçların karşılanacağı, ehil olmayan elemanların değiştirilmesi yönünde ikazlar yapılırken bölgenin mühim bir hudut bölgesi olmasının da getirdiği öneme binaen halkevi çalışmalarının ayrı bir ehemmiyetinin olduğu vurgulanmıştır.¹²

Dr. A.F. Tuzer aynı konuda Kars CHP vilayet İdare Heyetine de raporlar ışığında uyarılarda bulunmaktadır. 16.01.1941 tarihinde Tuzer tarafından yazılan yazının içeriği şöyledir. “Vilayet dâhilinde ve heyetinize bağlı bulunan Kars, Ardahan, Iğdır ve Kağızman Halkevlerine ait tenkit yazılarımın birer suretini gönderiyorum.

10 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1937, s. 138.)

11 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1937, s. 137.)

12 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 60.)

Vilayet Hususi idaresince Halkevlerine tahsis edilen paradan Iğdır halkevine bir miktar verildiği, Kağızman ve Ardahan Halkevlerinin bundan mahrum bırakıldığı müşahede edilmektedir. Bunun yardım alamayan halkevleri üzerinde fena tesir uyandıracığına şüphe yoktur. Sarıkamış halkevinin faaliyeti maalesef durmuştur. İlk zamanlarda bu halkevinin canlı ve umutlandırıcı hareketleri göze çarpmakta halkın rağbetini kazanmakta idi. Heyetinizin bu halkevinin vaziyeti ile bilfiil alakalanmasına lüzum vardır. Heyetinizin vasıtasıyla Kağızman halkevinin umumi ihtiyaçları için 200 lira gönderilmiştir.”¹³

Bu uyarılara karşılık, Kars CHP Vilayet İdare Reisi A. Sürmen;

“Halkevlerine yardım hakkındaki tenkitler yerinde olmakla beraber Vali ve parti reisi olan Akif Eyidoğan zamanında, kaza halkevlerinin hasılatlarından merkeze gönderilmesini taahhüt ettikleri miktarı merkeze göndermeyerek zaruri ihtiyaçlarına harcamaları ve merkezden hiçbir yardım talep etmemeleri karara bağlanmıştır. Buna rağmen kaza halkevleri hem vilayet kademesine yardımda bulunmamışlar hem de faaliyetlerinin bu yüzden geri kaldığı açıklamasını yapmışlardır. Burada kendi ihmalllerini gizlemeye çalışmışlardır.” Bu açıklamaya ek olarak Sürmen Vilayet İdare Heyetinin bu kararına rağmen “Sarıkamış halkevi binası olarak alınan kilise binasına 1500 lira ve bununla beraber icap ettikçe Iğdır, Kağızman, Ardahan hatta Posof’a dahi bütçe nispetinde ufak yardımlardan çekinmemiştir... Bu kazalar halkevlerinin faaliyetlerinin geri kalması hatta durması şahsi emellerinin tahakkuku için bu gibi mazeretleri alet etmelerinden ileri geldiği kanaatine varılmıştır... Vilayet kongresinde Ardahan, Sarıkamış, Kağızman, Iğdır halkevlerine arzuları nispetinde yardım edilmesi karar altına alınarak faaliyetlerinin birkaç misline çıkarılması teminine çalışılmış ve ayrıca Sarıkamış ve Kağızman parti teşkilatlarımızın uzun müddet tediye etmedikleri bin küsur lira kadar şahsa ait borçlarını vilayet idare heyeti tediye etmeği deruhte etmiştir.” şeklinde açıklamada bulunmuştur.¹⁴

1937 CHP Teftiş Raporuna Göre Kars Vilayeti Halkevlerinin Çalışmaları

Kars Vilayet ve kaza halkevleri 1937 yılında Maraş Sayısalı Alaattin Tiritioğlu¹⁵

13 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 76.)

14 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 73-74.)

15 “Alaattin Tiritioğlu 1903 Uşak doğumlu, Mehmet Bey ve Fadime Hanım’ın oğludur. Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiş iyi derecede Fransızca bilmektedir. Serbest Avukatlık, Uşak Küvey-i Milliyeye üyeliği ve Uşak

tarafından teftiş edilmiştir. Tiritioğlu Kars halkevi hakkındaki fikirlerini şöyle belirtmiştir;

Kars'ta halkevine hükümet erkânı ve memurlarının, vali dâhil ilgileri yüksektir. Halkevinin çalışma ve yaşaması için lazım gelen gelirler temin edilmiştir. Halkın ilgisi yerindedir. Halkevinin müze ve sergi şubeleri hariç diğerleri açıktır. Kars münevveri itibarıyla bütün şubelerini faaliyete geçirecek bir durumdadır. Nitekim mevcut şubelerini müdrük olarak çalıştırmaktadır. Şimdiki halkevi binası parti ile beraberdir. Yeni yapılacak binanın onayı alınmış inşaat başlayacaktır. Defterleri muntazam tutulmuştur. Oynanan piyesler halkevleri repertuarına uygundur. Ayrıca Kars Halkevi umumiyet itibarıyla faaldir. Doğuş dergisi çıkarılmıyormuş şimdi çıkmamaktadır. Fakat ilk fırsatta tekrar faaliyete geçeceklerini söylediler. Halkevinde Cumhuriyet ve Ulus gazeteleri en çok okunan gazetelerdendir. Daha sonra Ardahan, Iğdır ve Kağızman Halkevi ile ilgili fikirlerini de rapora yansıtılmış olan Tiritioğlu bu halkevlerinin gerektiği gibi çalışmadığından bahsetmektedir. Ardahan halkevinin canlandırılması gerektiği, Kağızman halkevinin de isim olarak mevcut olduğunu ve bütün kitap ve talimatnameleri parti tarafından bir dükkâna doldurulmuş halde bulunduğunu belirtmiştir. Iğdır Halkevinini ise şöyle değerlendirmiştir; Halkevinin çalışma ve yaşaması için lazım gelen gelirin sağlandığı, bütçesinin 1630 lira olduğu, Iğdır'daki münevverlerin ve memurların halkevine üye olduğu, gösteri, köycülük, sosyal yardım ve spor şubelerinin faaliyetlerini sürdürdüğünü ancak burada bilhassa dil ve tarih şubesine ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre uzun zaman Rus ve İran hükümetlerinin idarelerinde kalan Iğdır'da bu iki şube faydalı olacaktır. Iğdır halkevi binasının yeterli olmadığını, kütüphane ve demirbaş defterlerinin tutulmadığı fakat hesap defterlerinin muntazam olduğunu gözlemlenmiştir. Raporda en dikkat çeken nokta temsil kollarında kadın rolünde erkeklerin oynamasıdır. Tiritioğlu, genel olarak Iğdır halkevinin iyi çalışmadığını, toplantıların düzenli olmadığını gazete olarak buraya Ulus ve Yurt gazetelerinin geldiğini ve halkevi haricinde başka bir teşekkülün olmadığı da belirtmiştir.¹⁶

Belediye Başkanlığı, Dördüncü Dönem Kütahya, Beşinci Dönem Maraş Milletvekilliği yapmıştır. Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası sahibi olan Tiritioğlu 28.12.1969 tarihinde ölmüştür. Evli ve üç çocuk babasıdır.” TBMM Albümü 1920-2010, Birinci Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s. 279.

16 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1937, s. 140-148.)

1940 CHP Halkevi Teftiş Raporlarında Kars Halkevlerinin Çalışmaları

CHP Çoruh bölgesi Müfettişi Muğla mebusu Cemal Karamuğla'nın¹⁷ 11 Temmuz 1940 tarihinde hazırlamış olduğu raporda öncelikle parti idare heyetinin ve hükûmet amir ve memurlarının halkevi ve halkodaları ile irtibatlarını değerlendirmiştir. Ardından halkevlerinin bütçeleri, başkanları, açılmış olan şubeleri hakkında bilgi sunmuştur.¹⁸

1940 yılında Kars'ta 5 halkevi var, bunlardan Iğdır halkevi umumi müfettişlik, diğer halkevleri parti idare heyetleri idaresindedir. Karamuğla'ya göre; parti idare heyetleri, valiler ve kaymakamlar halkevleri ile yakından alakadardılar. Halkevlerinin bütçelerini ve harcamalarının ihtiyaca göre ayarlanmadığı, paranın merkez halkevine tahsis edildiğini ve bunun kaza halkevleri için iyi netice doğurmadığı görülmektedir. Halkevleri idare heyetleri işlerinin ehlidir ve merkez halkevinde reis Hüseyin Talınlı'dır. Bu kişi, parti idare heyetinde ve vilayet encümeninde azadır. Kağızman Halkevinin reisi Mithat Kaya, Sarıkamış Halkevinin reisi Sabit Bey ve Ardahan'ın halkevinin reisi Yusuf Güngör'dür. Bunlar işlerinde yenidirler. Kars halkevinde üç lise öğretmeni, üç memur, iki tüccar ve bir muharrir idare heyetini oluşturmaktadır. Kağızman'da üç muallim iki memur vardır. Sarıkamış'ta bir muallim, üç memur ve bir tüccar mevcuttur. Ardahan'da bir doktor, bir baytar ve iki memur ve bir tüccar idare heyetinde bulunmaktadır. Merkez halkevinde 10 şube, Kağızman, Sarıkamış, Ardahan halkevlerinde beş şube vardır. Bunlarda, kütüphane, sosyal yardım, gösteri, köycülük ve spor şubeleridir. Bu şubeler faaliyetlerini Kars'ta ve Ardahan'da sürdürürken Sarıkamış ve Kağızman'da esaslı bir faaliyet olmamıştır.¹⁹

Karamuğla'ya göre; halkevlerinin en büyük sorunu parasızlıktır. Her yıl sıkıntılı bir şekilde hususi idare ve belediyelerden alınmakta olan yardımlar gittikçe azalmakta

17 “1893 Muğla doğumludur. Süleyman Bey ve Gülayse Hanım'ın oğludur. İstanbul Orman Mektebini bitirmiş olan Karamuğla az düzeyde Fransızca bilmektedir. Ormanlık ve İdare dairesinde Orman Mühendisi olarak çalışmıştır. Ayrıca İzmir Mıntka Orman Müfettişi, Bursa Umumi Meclis Daimi Encümeni Azalığı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Muğla Vilayet Heyeti Azası ve Askerlik Şubesi Müdürü görevlerinde bulunmuştur, Altıncı Dönem Muğla Milletvekili görevlerinde bulunmuş ve Beyaz Şeritli İstiklal Madalyası sahibidir. Evli ve iki çocuk babası olan Karamuğla 10.11.1955 tarihinde ölmüştür.” TBMM Albümü 1920-2010, Birinci Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s. 348.

18 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 64.)

19 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 65.)

ve halkevlerine devamlı bir bütçe yapılamamaktadır.²⁰ Bu vilayette halkevlerinin daha faal olabilmesi için öncelikle para sıkıntıları giderilmelidir.²¹

1940 yılında ikinci teftiş raporu CHP Erzurum Bölgesi Müfettişi Ordu Mebusu Dr. Vehbi Demir²² tarafından 30 Kasım 1940 tarihinde hazırlanmıştır. Bu raporda da ilk aşamada parti idare heyeti, hükûmet amir ve memurlarının halkevlerine olan ilgileri belirtilmiştir. Vehbi Demir'e göre Kars halkevi reisi Hüseyin Talınlı hariç, parti idare heyetinin ve hükûmet amir ve memurları halkeviyle alakadar olmamaktadırlar. Halkevinin yaşaması gelişmesi için gerekli olan gelir sadece hususi muhasebe ve belediye yardımlarıdır. 1939 yılında Kars halkevine yardım olarak hususi muhasebe bütçesinden 6700 lira ve belediye bütçesinden 300 lira olmak üzere 7000 lira tahsisat ayrılmıştı. Bu tahsisatın 6 Kasım 1940 tarihine kadar 3426 lira 30 kuruşu alınmıştı. Vilayet parti idare heyeti tarafından 1939 yılı içerisinde sadece Iğdır halkevine 750 lira gönderilmişti.²³

Demir, halkevi idare azalarının işlerini iyi yaptıklarını tespit etmiş ve şubelerin faaliyetlerinden bahsetmiştir. Kars halkevi tarih ve müze şubesi hariç diğer şubelerde faaliyete geçmiş, dil ve edebiyat şubesi reisi lise öğretmeni Fahrettin Çelik'tir. Bu şubeye tahsis edilen para senelik 680 liradır. Her ay “Doğuş” adlı bir dergi çıkarmaktadırlar. Tarihi eserleri tetkik eden bu şube Kars'ta yetişmiş edip ve halk şairlerinin eserlerini toplamaktadırlar. Son bir sene zarfında bu şube 18 konferans vermiştir. Güzel sanatlar şubesi ise 18 kişilik bir bando takımına sahip olup, bu çocukların ihtiyaçlarını karşılamakta ve iki muallimi bunların eğitimi için ücret karşılığında çalıştırmaktadır. Bu şube ayrıca 25 çocuğa piyano, keman ve mandolin dersleri vermektedir. Temsil kolu faaliyet göstermemektedir. Spor kolu reisi Muzaffer Demirbulak'tır. Bu şube istenilen faaliyeti göstermemiştir. Senelik 100 lira bu şubeye verilmektedir. Sosyal yardım şubesinde reis yoktur. Senelik 1000 lira verilen şubeye vatandaşlardan nakit para ve erzak yardımı yapılmakta ve 1939 yılında bu şube 40 yoksul okul çocuğunun iâşe ve elbiselerini temin etmiş ve bazı yoksul ailelere nakdi para yardımında bulunmuşlardır. 185

20 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 66.)

21 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 72.)

22 “1885 Bursa doğumludur. Mustafa Bey ve Nebiye Hanım'ın oğludur. İstanbul Tıbbiye mektebinde okumuş ve az düzeyde Fransızca bilmektedir. İstanbul Haseki Nisa Hastanesi ve Tıbbiye Viladiye servisi asistanı, Hicaz Demiryolu an Kısm Doktoru olarak çalışmıştır. Altıncı Dönem Ordu Milletvekili olan Demir İstiklal Madalyası sahibidir. Evli ve üç çocuk babası olan Demir 23. 06. 1950 tarihinde vefat etmiştir.” TBMM Albümü 1920-2010, Birinci Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s. 350.

23 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 100.)

yoksul hasta muayene ettirilmiş ve ilaçları temin edilmiştir. 1940 yılı itibariyle halen beş çocuğun ihtiyacı karşılanmaktadır.²⁴

Halk dersaneleri ve kurslar şubesi ise bu dönemde senelik 20 lira almakta ve geçen yıl 15 kişiye ders verilmiş ancak yeterli faaliyet göstermemektedir. Kütüphane ve yayın kolu reisi Fuat Araslı olup kendisi askerde olduğu için bu şubenin reisi yoktur. Bu şubenin senelik harcırahı 200 liradır ve 869 kitap okunmuştur.

Köycülük şubesinin reisi borsa memuru Zülfikar Durukan'dır. Bu şubeye tahsis edilen senelik para 200 liradır ve esaslı bir faaliyeti yoktur. Raporunda Dr. Vehbi Demir bu halkevi şubelerinin muhitin ihtiyaçlarına uygun olduğunu, halkevinden beklenen müspet neticelerin alındığını belirtmektedir. Ayrıca halkevinin kasa ve tahsisat defterleri de tetkik edilmişti. Halkevinin bütçesi 9566 lira 30 kuruştur ve bunun karşılığında bir o kadar da masraf yapılmıştır. Kars halkevinin idare heyetinin muntazam karar defterleri vardır ve 1940 yılı başından beri 26 Kasım 1940 tarihine kadar 21 toplantı yapılmıştır.²⁵

Dr. Vehbi Demir raporunda halkevi binasının yapımına devam edildiğini, bir sinema makinesinin olduğunu, mevcut olan iki radyonun da bozuk olduğunu belirtmiştir. Raporun diğer kısmı ise kaza halkevi ve halkodalarına ayrılmıştır. Tek tek bunlar hakkında bilgi veren Demir, eksikleri ve yapılması gerekenleri tespit etmiştir. Ardahan'da bir halkevi vardır ve halkevi reisi parti idare heyetinden Yusuf Güngör'dür. Bu teftiş sırasında Ardahan'da bulunmayan reisin yerine vekâleten parti reisi Cemal Yıldırım bakmakta idi. Halkevine hükümet amir ve memurlarının alakalarının olduğu fakat faaliyetlerinin olmadığı belirtilmiştir. Halkevinin bütçesi senelik 800 liradan ibarettir. Halkevi şubeleri açıktır fakat faaliyet göstermemektedirler. Halkın ilgisi de yerindedir. Hesap, demirbaş, eşya ve kütüphane defterleri mevcuttur. Sadece aza defterleri mevcut değildir. Bu halkevinin binası bir sahnesi olan büyük bir salondan ibarettir. Onun için şube çalışmalarına uygun değildir. Yeni bir bina yapılmalıdır.²⁶

Bu rapora göre; Çıldır, Arpaçay ve Göle kazalarında da halkevi ve halkodası yoktur ve açılması içinde durum müsait değildir. Kağızman kazasında halkevi vardır. Reisi Mithat Kaya'dır. Binası iki oda ve bir okuma salonundan ibarettir. Binaya ilave yapılması için 2577 lira genel merkezden para gönderilmiştir. Parti idare heyetinin

24 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 101.)

25 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 102.)

26 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporları 1940, s. 103.)

Halkevi ile alakadar olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu halkevine belediyenin yaptığı yardım 1939 yılında 400 lira, 1940 yılında 200 liradır. Halkevinin şubeleri çalışmamakta fakat hesap, demirbaş, eşya defterleri kaymakam sayesinde düzenli olarak tutulmuştur. Sarıkamış kazasında ise halkevi mevcuttur. Reisi parti İdare Heyetinden Sabit Özkazanç'tır. Parti idare heyetinin, amir ve memurlarının halkevi ile alakaları yoktur. Bütçesi belediyeden ve parti idare heyetinden aldığı yardımdır. Bu yıl için bir bina yapılması halinde belediye 1500 lira bütçe ayırmıştır. Şubeleri çalışmamaktadır. Bütün defterleri muntazam şekildedir. Binası belediyeye ait olan bir kilisedir ve tamirdedir. Ayrıca halkevinin dört lambalı bir radyosu vardır.²⁷ Iğdır kazasında bir halkevi vardır. Reisi Osman Ataman adında bir tüccardır. Kars vilayet idare heyetinin ve mahalli hükümetin alakaları mevcuttur. Bütçesi 1700 liradır. Şubeleri açık ve faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu halkevine halkın, hükümet amir ve memurlarının alakaları yüksektir. Bütün defterleri muntazam olan halkevinin matbu defterlere ihtiyacı vardır. Binası eski kilise binasıdır. Emvali metrukeden satın alınmış tapusu genel sekreterliğe gönderilmiştir. Ancak, bu bina kerpiçten yapılmış ve damı topraktır. Binanın ahşap kısımları harap olmaya başlamıştır. Bu binanın tamirle ıslahı mümkün değildir. Yeni bina yapılmalıdır.²⁸

Dr. Vehbi Demir raporunun sonuç kısmında ise merkez halkevini başarılı bulurken, Ardahan halkevine daha becerikli kişilerin geçmesini, Kağızman halkevinin yöneticilerini başarılı bulmakla beraber faaliyetlerinin olmadığını, Sarıkamış halkevinin ilk açıldığında olduğu gibi yoğun bir faaliyet içinde olmadığını ve binasının yetersiz olduğunu, Iğdır halkevini ise başarılı bulunduğunu vurgulamıştır.²⁹

1941 CHP Halkevi Teftiş Raporlarında Halkevi Çalışmaları

1941 yılı birinci raporu 10 Haziran 1941 tarihinde Dr. Vehbi Demir tarafından düzenlenmiştir.³⁰ Kars, Ardahan, Sarıkamış, Iğdır ve Posof Halkevi teftiş

27 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporları 1940, s. 103-104.)

28 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporları 1940, s. 104-105.)

29 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940, s. 104-105.)

"Dr. Vehbi Demir aynı zamanda Kars merkez ve kazalarında CHP teşkilatlarını teftiş etmiş ve bunlarla alakalı raporda hazırlamıştır. "BCA, 490.01/999.860.1. (CHP Kars Merkez ve kaza teşkilatları ile ilgili Teftiş Raporu 1940, s. 107-135.)

30 "CHP Bölge Müfettişi Dr. Vehbi Demir 30.04 1941 Çarşamba günü Erzurum'dan trenle vilayetimize gelmiştir." *Kars Vilayet Gazetesi*, 2 Mayıs 1941, S. 940.

edilmiştir.³¹ Raporunda gözlemlerini şöyle vurgulamıştır; Kars Halkevi'nin tarih ve müze, halkdershaneleri hariç olmak üzere bütün şubelerinin idare heyetleri yenileştirilmiş ve başta Kars maarif müdürü olmak üzere öğretmenler şubelerinin idare heyetlerine alınmış, bunların çalışmaları sağlanmıştır. Temsil Şubesi reisi Maarif Müdürü İbrahim Özdal halkevinin çalışmalarına katkıda bulunacaktır. Kars halkevinin defterleri muntazam tutulmuş bu dönemde 13 toplantı yapılmıştır.³²

Ardahan halkevinin açık olan şubeleri faaliyete geçmemiştir. Hala halkevinde tek faaliyet radyo dinlemek ve gazete okumaktan ibarettir. Halkevi reisi Dr. Mithat İnanç'ur. Teftiş sırasında şubeler yeniden teşkil edilmiş, bir spor sahası oluşturulmuş ve sahanın hazırlanmasında Şark Hudut Komutanı General Neşet Akmanlar'ın büyük yardımları olmuştur.³³

Kağızman halkevi binasına ilave suretiyle başlanan takriben 400 kişilik salonun inşaatı 15 gün zarfında bitirilecektir. Mithat Kaya halkevi reisliğinden çekilmiş ve halkevi reisliğine öğretmen Sadi Doğutürk getirilmiştir. Bu halkevinin açık olan kollarından kütüphane ve yayın koluna öğretmen Münip Yıldırğan, temsil koluna mahkeme başkâtibi Sadi Saraç'ın, Sosyal yardım şubesine de öğretmen Hasan Ergenekon vazife almıştır. Kağızman halkevinde bir radyo vardır. Bu radyo kasabanın yegâne radyosudur dolayısıyla halk bundan istifade etmektedir.³⁴

Sarıkamış Halkevi önceki durumuna göre daha verimli çalışmaktadır. Halkevi reisi ortaokul direktörü Veli Ertem'dir. Halkevi bir salondan ve bir odadan ibarettir. Okuma odası mevcuttur. Radyoları faaliyettedir. Halkevine tahsis edilen kilise binasından yalnız balo gibi umumi toplantılarda istifade edilmektedir. Sarıkamış Belediyesi yeni yapılacak halkevi binası için 1500 lira ayırmış fakat bunun 549 lirası harcanmış geriye 941 lira kalmıştır. Sarıkamış halkevi temsil, spor, sosyal yardım, kütüphane ve yayım, köycülük şubeleri üç dört aydır faaliyet göstermeye

31 "Valimiz ve CHP Bölge Müfettişi Ardahan'a gittiler. Valimiz ve Dr. Vehbi Demir Emniyet Müdürü Ziya Süer'le birlikte Ardahan ve Posof'a gitmişlerdir." *Kars Vilayet Gazetesi*, 9 Mayıs 1941, S. 941.

32 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 54.)

33 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 56.)

34 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 56-57.); "CHP Müfettişi Dr. Vehbi Demir Kağızman, Tuzluca Ve İğdir Kazalarındaki teftişlerini bitirerek şehrimize avdet etmişlerdir." *Kars Vilayet Gazetesi*, 2 Mayıs 1941, sayı:945.

başlamışlardır. Hatta temsil kolu yirmi kişilik bir grupla Kars'a giderek iki mäsamere gerçekleştirmişlerdir. Bütün defterleri dzeneli olan halkevinin 18 toplantı yaptığı gürölmektedir. Muhtelif mevzularda ve konferanslar verilmeğe başlanmıştır.³⁵

Iğdır kazasında parti teşkilatı hala kurulamamıştır. Fakat Halkevi Iğdır halkevi vardır. Bu dñnem zarfında (29.9.1940 - 21.5.1941) dokuz toplantı yapılmıştır. Iğdır halkevi reisi Osman Ataman'dır. Posof kazasında ise halkevi ve halkodası mevcut değildir ve açılması içinde şartlar uygun değildir.³⁶

1941 yılının ikinci teftiş raporu bu teftişi gerçekleştiren CHP Erzurum Bölgesi Müfettişi Ordu mebusu Dr. Vehbi Demir tarafından hazırlanmıştır. Demir bu teftişinde Kars Halkevine 1940 yılının ikinci altı ayında yaptığı teftiş sırasında ki bütün uyarılarına rağmen komitelerin çalışmadığını bahane olarak da mevcut halkevi binasının buna imkân vermediğinin ileri sürüldüğünü belirtmiştir. Teftiş sırasında yapılmış olan çalışmalar üç konferans, üç şube toplantısı ve genel merkezden gönderilen filmlerin gösterilmesinden ibarettir. Sinema makinesinin ses kısmı bozuk olduğundan sesli filmlerde sessiz olarak gösterilmiştir. Bu makinanın yaptırılması gerekmektedir. Kars Halkevi Sosyal yardım Komitesi reisi tüccar Ziya anakçı halkevi reisi ile beraber tüccar arkadaşlarından sırf bu komiteye sarf edilmek üzere makbuz karşılığında 1669 lira 50 kuruş toplayarak yardımları arttırmıştır. Kars Halkevinin bando takımı muallim Ahmet Alpay'ın beceriksizliğı nedeniyle çalışamaz hale gelmiştir.³⁷ Kütüphane defteri vardır. Daha önce Settar Güldür tarafından zayı edildiğı tespit edilen 101 kitap için takibat yapılması istenmişe de yapılmamıştır. Karar defterinde Haziran 1941'den Aralık 1941'e kadar 14 toplantı yapıldığı gürölmektedir. Kars Halkevinin komite reisleri yenilenmiş ve bunlardan oluşan idare heyeti daha iyi çalışacağına dair söz vermişlerdir.³⁸

Bu teftiş sırasında Kağızman halkevi reisi şadi Doğutürk'ün askerlik vazifesi için Kağızman'dan ayrıldığı gürölmektedir. Onun yerine vekâleten tapu sicil memuru

35 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 57-58.)

36 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 58-59.)

37 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 39.)

38 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 40.)

Hamdi Güven Halkevi reisliği yapmaktadır. Halkevinin hiçbir faaliyeti yoktur.³⁹

Iğdır'da parti teşkilatı olmayıp yalnız halkevi vardır. Iğdır halkevinin teftişi 8 Kasım 1941'de yapılmıştır. Iğdır Halkevi'nin spor, temsil, köycülük sosyal yardım ve kütüphane yayım şubelerinin açık olduğu fakat hiçbir icraat yapmadıkları görülmektedir. Temsil şubesi başkanı İsmail Aydın tarafından yapılan açıklamada 1941 Mayıs ve Temmuz ayında "*Vatan ve Vazife*", Ağustos ayında "*Kafa Tamircisi ve Hop Efendi*" adlı piyeslerin sosyal yardım şubesi yararına sahneye koyulduğu, Iğdır halkevinin çalışmaları da bir durgunluk olduğu bununda yine birçok kişinin askere gitmesinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.⁴⁰ Iğdır halkevinin Mayıs-Kasım 1941 tarihleri arasında 24 toplantı yaptığı ve bunların kaydedildiği görülmektedir. Kütüphane defterine bütün kitap ve mecmualar kaydedilmiştir. Okuma salonu temiz ve halkın ihtiyacını tatmin edecek bir şekildedir. Mevcut kitapların sayısı 3125, mecmuaların adedi ise 1646'dır.⁴¹

Teftiş sırasında, Sarıkamış kazası halkevi reisi Veli Erten halkevine verilen yardımı az bulması nedeniyle istifa etmiştir. Temsil şubesi reisi Cazim Oral'ın da askeri vazifesini yapmak üzere Sarıkamış'tan ayrılmış olması halkevi faaliyetlerini tamamen durdurmuştur. Bütün defterler gerektiği gibi tutulmamış, son altı ayda 11 toplantı yapılmıştır. Halkevi reisliğine Kütüphane şubesi reisi olan Ragıp Şefik Çalkavur'un getirilmesi uygun bulunmuştur.⁴²

Bu teftişte Demir, genel olarak Kars ve kaza halkevlerinin iyi çalışmadığını, özellikle Sarıkamış halkevinin atıl bir vaziyette olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde halkevi elemanlarının askere alınmaları, durgunluğa sebep olmuştur. Ayrıca Vilayet idare heyetinin alakasızlığı da vurgulanmıştır. Müfettiş bu raporunda eksik bulduğu şeyleri şöyle sıralamıştır: 1- Kars Halkevi binası bitmiş fakat elektrik, kalorifer mefruşat ikmal olunmadığı için açılmamıştır. 2- Posof'ta Halkodası açmak faydalı olacaktır. 3- Kars Halkevinden tab edilmek üzere merkeze "Millî Oyunlar ve Kars'ın Hususiyeti" hakkında bir kitap gönderilmiştir. Bu eserin tabı ve ihtiva ettiği orijinal mevzu memleketin her tarafında alaka uyandıracaktır. 3- Kağızman

39 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 40.)

40 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 41.)

41 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 41.)

42 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 43-44.)

Halkevi binasının inşaatını ikmal için vaat edilen 700 liranın gönderilmesi. 4- Arpaçay'ında inşası epeyce ilerlemiş olan parti binasının inşaatı ikmal edilmelidir.⁴³

1942 CHP Teftiş Raporlarında Kars Vilayeti Halkevleri Çalışmaları

Kars halkevinin 1942 yılı ilk teftişi 18 Haziran 1942 tarihinde olmuştur. Bu teftiş CHP Erzurum Bölgesi Müfettişi Ordu Mebusu Dr.Vehbi Demir tarafından gerçekleştirilmiştir. Demir teftiş sonrasında komitelerin çalışmalarını şu şekilde özetlemiştir.

Kars Halkevi Dil ve edebiyat şubesi son altı ay içerisinde üç toplantı yapmış, muhtelif mevzular üzerinde 10 konferans düzenlemiştir. Güzel sanatlar şubesi bu süre zarfında hiç toplantı yapmamış fakat 5 amatörün hazırladığı 28 parça muhtelif resimlerden halkevinde bir sergi açmış, beğenilen dört yağlı boya ve dört fotoğraf ayrılarak Ankara halkevi sergisine gönderilmiş ve bunlardan birisinin sahibi elli lira ödül kazanmıştır. Maarif Müdürü temsil şubesi reisidir fakat bir seneden beri hiç toplantı yapmamış sadece merkezden gönderilen filmleri seyretmiştir. Bu şube reisinin değiştirilmesi tavsiye edilmiştir. Spor şubesi son altı ay içerisinde bir toplantı yapmış ve hiçbir varlık gösterememiştir. Ancak Şube reisi lise jimnastik öğretmeni çok çalışkan olduğu için bu şubenin faaliyete geçmesi beklenmektedir. Sosyal yardım şubesi bu şube en çok varlık gösteren şubedir. Son altı ay içerisinde 32 toplantı yapmış, yoksul ailelere maddi yardımlarda bulunmuş, yoksul çocukların okul ihtiyaçlarını ve ayrıca 5 yoksul çocuğun sene sonuna kadar yiyeceklerini ve okul ihtiyaçlarını temin etmiş ve yine birçok köylü hasta vatandaşın ilaçlarını almak suretiyle yardımda bulunmuştur. Bu şube yeni halkevi binasında bir poliklinik açmaya teşebbüs etmiş ve bunun için çalışmalara başlamıştır. Şube reisi tüccar Ziya Çanakçı çok iyi çalışmaktadır.⁴⁴

Halk dersaneleri ve kurslar şubesi, Kütüphane ve yayım şubesi, Köycülük şubesi bu dönemde varlık göstermemişlerdir. Tarih ve Müze şubesi açık değildir. Bu teftiş sırasında halkevinin bütçesine bakılamamıştır çünkü muhasip aza Ankara'dadır. Demirbaş defterleri de düzenli değildir ve bunların düzeltilmesi istenmiştir.⁴⁵ Kars Halkevi reisliğini lise müdürü Semih Atademir vekâleten yürütmekteydi

43 BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1941, s. 48.)

44 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942, Bütün raporlarda sayfa numarası olduğu halde bu raporda sayfa numarası verilmemiştir. Bu nedenle rapor dipnotunda sayfa numarası kullanılamamıştır.)

45 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

ancak Konya'ya tayini çıkınca halkevi reisliği vekâletine yeni lise müdürü Faik Binal getirilmiş ve 17.07.1942'de işe başlamıştır. Halkevi yeni binasına taşınmış ve çalışmalarına başlamıştır. Gerekli olan ihtiyaçları alınıp, ısıtılma sorunu da halledilirse Kars halkına hizmet vereceğinden şüphe yoktur.⁴⁶

Sarıkamış halkevi 20 Haziran 1942 tarihinde teftiş edilmiştir. Bu teftiş sırasında şube reisleri değiştirilmiş ve bunların daha iyi çalışacağı ümit edilmektedir. Temsil komitesi reisliğine getirilen öğretmen ve maarif memur vekili Saadet Arat son altı ay içerisinde 17 defa toplantı gerçekleştirmişti. Bu komite birisi köy gezisinde olmak üzere çeşitli temsiller vermiştir. Spor şubesi varlık gösteremezken, sosyal yardım şubesi okul talebelerine ders malzemeleri yardımı ve köylü hasta vatandaşların muayenelerini sağlamıştır. Kütüphane ve yayın şubesi bir kütüphane defteri vücuda getirmiş ve kitapları tasnif etmeye başlamıştır. Köycülük şubesi son altı ay içerisinde üç toplantı yapmış fakat köylü için faydalı olacak bir faaliyet gösterememiştir. Bu halkevi faaliyet gösterememe nedenini tahsisatların azlığına bağlamıştır. Dr. Vehbi Demir'de aynı görüşü paylaşmaktadır. CHP Genel Sekreterliğinden Sarıkamış halkevine 500 lira yardım edilmesi istenmiştir. Demir'e göre Sarıkamış halkevi genel manada iyi çalışmakta ve bütün defterleri muntazam olarak tutulmaktadır.⁴⁷

Ardahan halkevi 10 Haziran 1942 tarihinde teftiş edilmiştir. Halkevinin bütün defterleri muntazamdır. İdare heyeti bir yıl içerisinde 14 toplantı yapmıştır. Kasa defterinden 1094 lira harcama yapıldığı anlaşılmıştır. Şubelerin hiçbir faaliyeti yoktur. Halkevinin çalışmamasının sebebi halkevi reislerinin sık sık değişmesidir. Bu teftiş sırasında halkevi reisi Medet Akçora'dır. Yeni açılan ortaokul müdür ve öğretmenlerinin halkevinde görev yapmaları tavsiye edilmiştir.⁴⁸

Iğdır Halkevinin 1942 yılına ait birinci teftişi 5 Haziran 1942 yılında gerçekleştirilmiştir. CHP Ordu mebusu Dr. Vehbi Demir tarafından gerçekleştirilen bu teftiş sonucunda şu gözlemler ortaya çıkmıştır. Iğdır Halkevi reisi Osman Ataman'ın bütün gayretlerine rağmen şubeler bir gayret gösterememişlerdir. Halkeviyle ilgili öğretmenler askerlik görevi için Iğdır'dan ayrılmış olduklarından ve halen dönmemiş bulduklarından, yeni eleman bulmanın sıkıntısı nedeniyle çalışmalar durgunlaşmıştır. Halkevinin aza kayıt, karar, hesap, kütüphane ve demirbaş defterleri kurallara uygun olarak düzenlenmiştir. Bu teftişte, Iğdır Halkevi komitelerinin son altı ay içindeki çalışmaları istenilen ve beklenen bir

46 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

47 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

48 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

durumda olmadığı, yegâne çalışmanın halkın radyo, gazete ve mecmua okuma ihtiyaçlarının karşılanmasından ibaret olduğu belirtilmiştir.⁴⁹

Kağızman Halkevini 1942 yılına ait birinci Teftişi 5 Haziran 1942 de yapılmıştır. Bu halkevi de son altı ay içerisinde halkın faydalanabileceği bir faaliyette bulunmamışlardır. Halkevine gelenler radyo dinlemek ve günlük gazeteleri okumak maksadıyla gelmişlerdir. Kağızman halkevinin çalışmamasının sebebi eleman yetersizliği gibi gösterilmiştir. Yeni gelen hükümet doktorunun halkevinin başına getirilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Bütün defterleri muntazamdır ve son altı ayda hiç toplandı yapılmamıştır.⁵⁰

1942 yılı içerisinde Kars vilayet halkevlerinin ikinci teftişi Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu teftiş yine Dr. Vehbi Demir tarafından yapılmıştır. Teftiş vilayet içerisinde var olan halkevlerini kapsamakta ve bunların bir önceki teftiş raporları ışığında nasıl çalıştıkları değerlendirilmektedir. Kars halkevinin teftişi 2 Aralık 1942’de gerçekleştirilmiştir. Bu teftiş sırasında Kars Halkevi reisi Faik Binal’dır. Halkevi yeni binasına geçememiştir. Çünkü binanın ısıtılması için istenen sobalar Kars’a ulaşmamıştır. Elektrik motorunun uzun zamandır bozuk olması da halkevinin ışıklandırılmasını engellemiş bu nedenle yeni binaya taşınılmamıştır. Bununla beraber halkevi idare heyetinde bulunan öğretmenler millî günlerde ve millî günler haricinde muhtelif mevzular üzerinde faydalı konferanslar vermişlerdir. Halkevi lisede bütünlemeye kalan talebelere kurslar açmış, iki müsamere tertip olunmuş, İngilizce ve Almanca kursları açılmıştır. Daha önce tasarlanmış olan poliklinik açılmış ve faaliyete geçirilmiştir. Kars Halkevinin Kütüphane ve yayın kolu bütün kitapları tasnif etmiş, bir kütüphane açmış ve buraya bir memur tayin etmiştir. Halkevinin demirbaş defteri hariç diğer defterleri usulüne uygundur ve hesap işleri düzeltilmiştir. Yeni Binanın salonlarının döşenmesi ve noksanlarının giderilmesi için hususi muhasebenin parti ve halkevi için senelik verebildiği 10.000 liradan para ayırmak suretiyle temini imkânsızdır. Kaldı ki bu para halkevinin umumi masraflarına bile kâfi gelmemektedir.⁵¹

Ardahan halkevi çalışmalarının 1942 yılına ait ikinci teftişi 5 Aralık 1942 tarihinde yapılmıştır. Halkevi reisi ortaokul müdür muavini Zekeriya Ünlü, dil edebiyat şubesi reisi ile el ele vererek halkevi çalışmalarını oldukça yoluna koymuştur. Her hafta düzenli konferanslar yapmışlar, köycülük şubesi köy gezileri yaparak köylü

49 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

50 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

51 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

ile temasa geçmişlerdir. İdare heyeti son altı ay içerisinde altı toplantı yapmış ve bunlar karar defterine geçilmiştir.⁵²

Kağızman Halkevi 6 Aralık 1942 tarihinde yapılmıştır. Halkevi idare heyeti son altı ay içerisinde bir kez bile toplanamamıştır. Şubeler hiçbir varlık gösterememişlerdir.⁵³

Sarıkamış Halkevi 1942 yılı ikinci teftişi sırasında son altı ayda hiçbir varlık gösteremedikleri açıktır. Halkevi başkanı kaza hükümet doktoru Ali Alperat'tır. Tek faaliyet ise temsil ve köycülük şubelerinin Erzurum'un Oltu Kazasına bağlı Örtülü Köyüne ve Bardız nahiyesine gezi düzenlemesidir. Örtülü Halkodasında ve Bardız nahiye merkezinde birer temsil vermişler ve Bardız nahiyesinin dört köyünde köylülerle görüşmüşlerdir. Sarıkamış halkevi heyeti son altı ay içerisinde dokuz toplantı yapmıştır. Hesap defterleri usulüne uygundur. Halkevi son altı ay içerisinde elli lira mahallî parti heyetinden ve 150 lira belediyeden yardım almıştır.⁵⁴

Iğdır halkevinin bu teftiş sırasında birinci teftişte olduğu gibi hiçbir varlık gösteremediği anlaşılmaktadır. Buna sebep olarak ta bütün elamanlarının askere gitmesi öne sürülmüştür. Iğdır halkevinin son altı ay içindeki çalışmaları halkın radyo dinlemek ve gazete okumak gibi ihtiyaçlarını teminden ibarettir.⁵⁵

1945 CHP Teftiş Raporunda Kars Vilayet Halkevleri ve Halkodalarının Çalışmaları

Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy⁵⁶ 1945 yılı içerisinde Kars'a gelerek Halkevi ve Halkodalarını teftiş etmiş ve bir rapor hazırlayarak Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine sunmuştur. Kars, Göle, Ardahan, Posof, Çıldır, Arpaçay, Iğdır, Tuzluca, Kağızman, Sarıkamış Halkevi ve Halkodalarının çalışmalarını anlatan rapor oldukça ayrıntılı şekilde hazırlanmıştır.⁵⁷

52 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

53 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

54 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

55 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

56 "1903 Niğde doğumludur. Mustafa Bey ve Vasfiye Hanım'ın oğludur. Niğde Muallim Mektebinden mezun olan Ulusoy çeşitli okullarda başmuallimlik, maarif memurluğu ve yedinci dönem Niğde Milletvekilliği yapmıştır. Eşi ve altı çocuk babası olan Ulusoy 09.08.1969 yılında vefat etmiştir." TBMM Albümü 1920-2010, Birinci Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s. 420.

57 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 4.)

Bu rapora göre; Kars Halkevi binası çalışmaların yapılması için uygundur. Birçok odası, tali derecede salonları, büyük temsil salonu ve kütüphanesi mevcuttur. Fakat bina perişan ve oldukça bakımsızdır. Erzurum'da nc Umum müfettiş olarak görev yapan Müfettiş Nazif Erkin'in ve Kars'ta soru sorulan vatandaşlardan alınan bilgilere göre halkevinin çalışmadığı açıktır. Hüseyin Bey bunun nedeni de Halkevi başkanlarının memuriyetlerinin olmasına bağlamaktadır. Kısaca Kars halkevinin çalışmalarını yetersiz bulunmuştur.⁵⁸

Hüseyin Bey bu raporunda sadece halkevi ve halkodalarından bahsetmemiş Kars'ı farklı açılardan değerlendirme fırsatı da yakalamıştır. Öncelikle nüfus konusuna değinmiş ve şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

“Kars 1876'da sınırlarımız dışında kaldıktan sonra, Ruslar, Kars'ı mutlaka bir Ermeni şehri yapmak, buradan Türk tesirini tamamen silmek, Türk halkını yok etmek siyasetini takip etmişlerdir. Kars'ta Rus egemenliğinin devam ettiği müddet zarfında, Türk halkı gayet sistemli olarak takip edilen bu siyaset tesiri ile Anadolu'nun muhtelif taraflarına g etmişlerdir. Birinci Cihan Harbi sırasında Kars ve çevresinde bulunan Rus askerleri ile Ermeniler, buralardaki Türk halkı şiddetle tazyik etmişler ve dağıtmışlardır. Nihayet 1918, 1919, 1920 senelerinin bu çevrelerde meydana getirdiği kararsızlık içinde Ermeniler Türk Halka karşı amansız bir öldürme siyaseti gtmşler, buralardan Türk halkını kaçmak zorunda bırakmışlardır.

1921'de Kars ve evresi Cumhuriyetimize intikal ettikten sonra Ermeniler Rusya'ya kaçmışlar bu suretle Kars ve çevresinin büsbütün boş kalmasına sebep olmuşlardır. Boş kalan çevreye cumhuriyet devrinde yerleşmeler şu manzarayı arz etmiştir.

- a- Azerbaycan evresinde Bolşevik ve anti Bolşevik cereyanların çarpıştığı 1918, 1919, 1920 yıllarında durumlarını g görerek Kars'a gen Azeri Türkleri,
- b- Yine Bolşevik cereyanının Kafkasya'ya yayılması sırasında bu rejime karşı durum olarak Kars'a gen Karapapak Türkleri,
- c- Dar arazili ve geçim zorluğu olan Karadeniz kenarı ile Anadolu'nun muhtelif yerlerinden göçüp yerleşen Türkler,

Çeşitli vakitlerde, çeşitli yerlerden gen ve Azerbaycan'dan gelen kısmı şii olan bu Türk halkın aralarında yakınlaşma meydana getirmek, telakki ve düşünüş

58 BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 5.)

ayrılıklarını gidermek için alınmış tedbirler henüz yeter durumda değildir. Yukarıda arz ettiğim bu üç zümre arasında yavaş yavaş iktisadi çarpışmalar başlamış ve bu zümrevi dargınlıklar meydana getirmiştir. Birisi diğerine acemlik, öteki diğerine başka vasıflar isnat etmeye başlamışlardır. Bu durum parti, belediye, halkevi gibi tesislerimizin başında yukardaki zümrelerden hangisinden insan varsa diğerlerinin bu müesseseye kuvvetle yardımcı olmamaları vaziyetini meydana getirmiştir.”

Bu açıklamalardan sonra halkevinin bu durumdan etkilendiği halkevi başkanlarının bu zümrelerden olmaması yönünde Kars’lı olmayan memurlardan başkanların seçilmesi sonucuna varmıştır.⁵⁹ Ona göre Halkevinin daha iyi çalışabilmesi için; a- Zümreler arasında yakınlık meydana getirmek, mahallî itilafları kaldırarak kuvvetli, mütecanis bir halk kitlesi yaratmak hususundaki parti maksadını gerçekleştirmek, b- Bir Türkiye yurttaşı olarak katlanmamız lazım gelen mükellefiyetlerin zaruretlerini anlatmak, devlet ve halk münasebetlerinde samimiyet ve şuur telkin etmek gerekiyordu.⁶⁰

Dolayısıyla Kars’a 1920 sonrası göç etmiş olanların aralarındaki toplumsal bağın kolay kolay oluşmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hüseyin Bey halkevinin başarısız olmasında valilerin ve Millî eğitim müdürlerinin de ilgisiz oldukları belirtilmiştir. Halkevi çalışmalarını yeniden düzene koymak için Vali Esat Onat, Bölge Parti Müfettişi Muhtar Ertan, belediye meclisi üyeleri, parti vilayet idare heyeti, halkevi idare heyeti ve Hüseyin Bey’in katıldığı bir toplantı yapılmış ve burada neler yapılacağı konuşulmuştur.⁶¹

Kars Halkevi’nin bütçesi 3200 lira idi. Binası büyük olan halk evinde dört hademe ve bir idare memuru mevcuttur. Kars halkevinin bütçesi yetersiz bulunarak Erzurum’da Üçüncü Genel Müfettiş Nazif Erkin Bey’den Kars halkevine yardım edilmesi istenmiş fakat bu mümkün olmamıştır. Kars halkevinin gerek eleman gerekse para mali açıdan desteklenmesi gereklidir.⁶² Raporun sonraki kısımlarında Kars ve çevresinde bulunan halkevi ve odalarında tek tek inceleme yapıldığı eksik hususları tespit edildiği ve çözümler üretildiği anlaşılmaktadır. Hüseyin Bey Kars’ta 27 gün kalmıştır. Toprak Kanunu ve Lozan Antlaşması ile ilgili konferans vermiştir.⁶³

59 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 6.)

60 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 8.)

61 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 8.)

62 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 10.)

63 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 10.)

1945 yılında Iğdır halkevi temsil salonu hariç olmak üzere ihtiyaca cevap verecek bir haldedir. Bina döşenmiş, kütüphanesi mevcuttur. Fakat bu halkevi idare heyeti yedi buçuk aydan beri toplanmamış, çalışma defterleri ve komite karar defterleri yoktur. Kaymakamın değişmiş olması ve halkevi başkanın da yeterince vakit ayıramaması halkevinin faaliyetlerini durdurmuştur.⁶⁴

Kağızman Halkevi ise Hüseyin Bey'in 1945 raporunda şöyle tanımlanmıştır: Bu halkevinin ihtiyacını görecek binaları ve radyoları mevcuttur. Akşamları memurlar, subaylar ve halk burada toplanmaktadır. Halkevi başkanı Bay Şadi'dir. Halkevine fazla vakit ayıramamaktadır. Kurulmuş olan kollarda faaliyet göstermemektedirler. İdare heyeti toplanmamış, çalışma defterleri yok ve 1400 lira bütçeleri mevcuttur. Sonuç olarak Kağızman halkevi çalışmamakta, kaymakam yok, belediye reisi ilgisiz burası dikkatli bir şekilde izlenmelidir.⁶⁵

Ardahan halkevinin durumu ise aynı raporda şöyle belirtilmiştir: Halkevinin binası yoktur fakat belediye binası içerisinde büroları, farklı bir binada da temsil salonu ve kütüphanesi vardır. Temsil salonu ve kütüphane düzenlidir ve bu yıl üç temsil vermişlerdir. Ardahan Halkevi Toprak bayramını Şark Hudut Komutanı General Şükrü Kanatlı'nın desteği ile muhteşem bir şekilde kutlamışlardır. General Kanatlı Halkevi İşleri ile yakından ilgilenmekte olup Halkevi başkanı Ortaokul Müdürü de halkla iyi ilişkiler kurmuştur. Halkevinin dil edebiyat, halk dershaneleri, temsil, sosyal yardım ve kütüphane kolları vardır. Hüseyin Bey halkevi idare heyetiyle bir toplantı yapmış ve çalışma programı oluşturmuşlardır. Ayrıca halkevinin 2200 lira bütçesi var ve bunun 1800 lirası yakacağa gitmektedir. Halkevinin para ve malzemeye ihtiyacı vardır.⁶⁶

1945 yılında Sarıkamış halkevinin binası yoktur. Belediye binasının bir kısmını kullanmaktadırlar. Kaymakam ve halkevi başkanı Çalkavur'un el ele vermesi halkeviyi canlı tutmaktadır. Kaymakam, belediye, parti, halkevi işbirliği yapabilmışlerdir. Sarıkamış halkevinde temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri, kütüphane, köycülük kolları faaliyettedir. Spor kolu kışın kayak yazın at sporlarına canlılık getirmiştir. Türkiye kayak müsabakalarına katılmışlar ve çok güzel dereceler almışlardır. Bu halkevinin karar, günlük çalışma ve komite defterleri muntazamdır.⁶⁷ Sarıkamış halkevi başkanı Hüseyin Bey'e Sarıkamış

64 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 13.)

65 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 12.)

66 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 11.)

67 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, 13-14.)

halkevinin ihtiyaclarını içeren bir liste vermiştir. Bu listede Sarıkamış'ın garnizon merkezi olması nedeniyle çok aydın bir muhit olduğu, yeni bir kasaba olduğu için yerli halka sahip olmadığı Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen kişilerin kasaba halkını oluşturduğu, halkevinin belediye binasında iki odada 6 şube ile faaliyet gösterdiği fakat en büyük ihtiyacının bina olduğu vurgulanmıştır. Halkevinin bütçesininin 1050 lira olduğu fakat bunun ihtiyacı karşılamadığı bütçenin artırılması istenmiştir.⁶⁸

Sarıkamış halkevi Başkanı Memduh Çalkavur şube ihtiyaclarını belirlemiş ve 27 Temmuz 1945'te bunu Hüseyin Bey'e iletmıştır. Bu ihtiyaclar şöyledir; temsil koluna tarihi kıyafetle makyaj takımı, spor koluna kayak takımları, cirit gömleği, güreşler için kispet, tenis, paten, futbol, atletizm, pinpon gibi spor dallarındaki ihtiyacların karşılanması, bir kayak ve güreş antrenörü gönderilmesi, halk dersaneleri ve kurslar için bir dikiş makinesi tedarik edilmesi, ayrıca aile toplantıları için caz takımına ihtiyaç duyulmaktadır.⁶⁹

Tuzluca Halkevi Kars Vilayeti halkevi ve halkodaları içinde en derli toplu olan halkevidir. Binası yoktur. Belediye binası içinde bir salonları vardır. Güzel döşenmiş, radyoya sahipler, bina temiz, boyanmış ve kaymakam başta olmak üzere herkes boş vakitlerini burada geçirmektedir. Dil, edebiyat, sosyal yardım, temsil, halk dersaneleri kolları mevcut olan halkevi toplantılarını düzenli yapmakta ve günlük çalışma defterleri mevcuttur. Bütçesi 1400 liradır. Kaymakam halkevi başkanı, Millî eğitim memuru Hazaroğlu'nun ilgileri ile halkevi mükemmel çalışmaktadır.⁷⁰

Kars Halkevinin açılmasını müteakip yıllarda özellikle 1940 yılı sonrasında birçok nahiye ve köyde halkodası açıldı. 1945 yılında teftiş edilen halkodaları şunlardır: Göle, Posof, Çıldır, Arpaçay. Bu teftiş sırasında halkodalarının eksikleri görülerek şöyle sıralanmıştır: Göle halkodasının binası yoktu, Kaymakam ve Millî eğitim memurları halkodasına yeterince ilgi göstermemektedir. Halkodası teşekkül halinde değildi ve halkodasının karar defteri, toplantıları, çalışmaları, idare heyetleri ve programları yoktu. Bu durumu gören Hüseyin Bey, Kaymakamı, Millî eğitim memurunu, parti kaza idare heyeti başkanını halkodasının çalıştırılması gerektiği uyarısında bulunmuştu. Göle Askeri kıta kumandanının halkodası yaptırmak istediğini fakat kaymakamın bu hususta kendisine yardım etmediğini, mahallî yardım temin edilirse ve bina yapılırsa CHP'nin Göle'de bir bina

68 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 27.)

69 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 27.)

70 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 13.)

kazanacağı vurgulanmıştır.⁷¹ Posof Halkodası da aynı şekilde oluşturulmamıştır. Elli kişilik imza toplanarak CHP Kaza idare heyetine başvurulmuştur. Gönüllüler bir araya getirilerek onlara Halkodasının amaçları ve çalışma şekilleri anlatılmış ve bir idare heyeti oluşturulmuştur. Hüseyin Bey Posof'ta Gençlerbirliği adında bir derneğin olduğunu ve bu derneğin binasının halkodası için merkez yapıldığını ve bir çalışma programı hazırlandığını belirtmiştir.⁷²

Çıldır halkodası ise çalışkan bir Kaymakam ve Halkodası Başkanı Aziz Akdemir'in gayretleriyle kurulmuştur. Halkodası binası geniş bir dükkândan çevrilmiş, boyalı, güzelce döşenmiş, mahallî yardımlarla bir radyo alınmış, subaylar memurlar ve halk akşamları burada toplanmaktadır. Posof halkodasının karar ve günlük çalışma defterleri mevcut olup, Halkodası çalışmaları ile Çıldır'da kendini sevdirmiş ve tanıtmıştır.⁷³ Çıldır halkodasının bütçesi yoktur, harcamaları halkodası başkanı cebinden yapmaktadır. Burada da idare heyeti ile toplantı yapılmış pratik çalışmaların neler olacağı anlatılmıştır.⁷⁴

Sonuç

Sonuç olarak CHP'nin kurmuş olduğu müfettişlikler buldukları bölgelerde görevlerini layıkıyla yerine getirmişlerdir. Teftişleri bu yıllar zarfında her altı ayda bir düzenli olarak yapmışlardır. Bu teftişler sebebiyle bölgede hükûmetin ne kadar aktif olduğunu, halkevleriyle ne kadar yakından ilgilendikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca CHP il ve ilçe teşkilatlarının faaliyetleri, halkevleri faaliyetleriyle o kadar özdeşleşmiştir ki halkevleri çalışıyorsa CHP teşkilatları da çalışıyor sayılmaktadır. CHP adeta bu işe Milli bir dava şeklinde yaklaşmakta ve bölge müfettişi olan mebuslar sürekli sahada çalışmaktadırlar. Raporlarda ilk göze çarpan şey halkevlerine devlet memurlarının ilgi ve alakalarının olup olmadığının incelenmesidir. Eğer devlet memurları bu kurumla ilgileniyorsa bir başarı sağlanıyor demektedirler.

Radyonun o tarihlerde ne kadar önemli olduğu da önemli bir ayrıntıdır. Bir kasabada tek radyonun bulunması ve halkın bundan istifade edebilmek için halkevlerine gelmeleri son derece kıymetlidir. Böylece 1940'lı yıllarda imkânların ne kadar kısıtlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine aynı şekilde gazete okumanın da

71 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 10.)

72 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 11.)

73 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 11.)

74 BCA, 490.01/999.860.1, (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945, s. 11.)

sanki tek adresi halkevleridir. Kars vilayet gazetesinin yanı sıra Cumhuriyet, Yurt ve Ulus gazetelerinin ulaştırılması dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında haber alma merkezi olarak halkevleri ve halkodaları ayrı bir öneme haiz olmaktadır. Hatta buralarda köylünün mektup yazması ve onlara gelen mektupların okunmasına da yardım ettikleri görülmektedir. Raporlardan çıkarılacak diğer bir sonuçta Kars'a dışarıdan gelen mülki amirlerin, memur ve öğretmenlerin halkevlerinde görev almalarının daha uygun bulunmasıdır. Çünkü hem aydın okumuş insanlardan yararlanılacak hem de vilayet genelindeki toplumun bölünmüşlüğünden uzak durulacaktı.

Halkevlerinin her açıdan sosyal ve kültürel hayatı düzene sokması hedeflenmiştir. Halkın bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütülmüştür. Ülkenin en ücra köşesi olan Posof'a ulaşarak bir spor sahası yapılması, Iğdır'da kütüphane oluşturulması gibi faaliyetler hiç kolay olmasa gerek. Bu nedenle halkevi ve halkodalarının kurulması her açıdan bölgeyi zenginleştirmiştir.

Diğer bir sonuç ise özellikle 1945 yılı teftiş raporunda bunu görmek daha mümkün, Kars'a 1920 sonrası yerleşen muhacir Türklerin, mezhep ve geldikleri yerlere göre kendilerini sınıflandırmaları neticesinde doğan ayrılıkların tespit edilmesidir. Muhacirlerin kendi aralarında oluşturdukları doğal sınıfların vilayetin siyasi ve içtimai işlerine engel olduğu gerçeği bu raporda vurgulanmıştır. 1920 yılı sonlarında anavatana katılmış olan Kars vilayetinin Rus yönetiminden çıkıp Türk yönetimine girmesi, vilayetin ilk yıllarda nüfusu ile ilgili kaygılar uyandırmıştır. Burada dikkati çeken şey Kars'ta yaşayanların ortak bir kültür oluşturabilmesinin kolay olmadığıdır.

Bu dönemin bir diğer özelliği de İkinci Dünya Savaşı yılları olması itibarıyla halkevleri reis ve azalarının askere gitmeleri ve bununda halkevi çalışmalarını sekteye uğratmasıdır. Seferberlik yıllarında geçen bu süreçte ülkenin aktif insanları askere alınmıştır.

Kısaca CHP "*Millî kültür ve ülkeyimizin inkişaf ve kökleşmesi Halkevleri hizmetlerinin gelişmesine bağlıdır.*"⁷⁵ şeklinde düşünmekte ve bunu yerleştirmek için olağanüstü bir çaba sarf etmektedir. Ayrıca bölgenin mühim bir hudut bölgesi olmasının da getirdiği öneme binaen halkevi çalışmalarının ayrı bir ehemmiyetinin olduğu vurgulanmıştır.⁷⁶

75 BCA, 490.01/999.860.1. CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 76.)

76 BCA, 490.01/999.860.1. CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941, s. 60.)

Kaynaklar

Arslan, Nebahat – Süleyman Tekir, *Kars Basın Tarihi (1921-1980)*, Kars 2013, s. 99.

Aydoğan, Erdal, “Doğu’da Bir Kültür Ocağı Kars Halkevi”, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, *Atatürk Dergisi*, C. V, S. 1, Ocak 2006, s.101-121.

BCA, 030.10/79.524.2.(1.2)

BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1937)

BCA, 490.01/999.860.1. (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1940)

BCA, 490.01/999.860.1. CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1941)

BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Birinci Teftiş Raporu 1942)

BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin İkinci Teftiş Raporu 1942)

BCA, 490.01/999.860.1 (CHP, Kars İlinde Bulunan Halkevlerinin Teftiş Raporu 1945)

Doğuş Dergisi, 29 Ekim 1933, S.1, s.6

Kars Vilayet Gazetesi, 14 Temmuz 1939, S.760.

Kars Vilayet Gazetesi, 16 Haziran 1942, S. 1047.

Kars Vilayet Gazetesi, 2 Mayıs 1941, S.940.

Kars Vilayet Gazetesi, 2 Mayıs 1941, S.945.

Kars Vilayet Gazetesi, 9 Mayıs 1941, S. 941.

Kars, CHP Halkevi Bürosu Yayınlarından, İstanbul 1943

TBMM Albümü 1920-2010, Birinci Cilt 1920-1950, Ankara 2010

Ural, Selçuk, “Atatürk Döneminde Kars’ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Durumu”, *Kars Beyaz Uykusuz Uzakta*, İstanbul 2008, s.130-145.

